

ВОЛИНСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

УДК 94 (477) "1917": 329.733

Андрій Рацілевич
(м. Житомир)

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНІ (БЕРЕЗЕНЬ – ЧЕРВЕНЬ 1917 Р.).

У статті розглянуто процес розвитку українського руху після лютого 1917 р., коли в умовах важкої соціальної й економічної обстановки відбувалося гуртування українців, здійснювалися спроби українізації органів влади, армії, що відзначено на Волині. Форми й методи діяльності українських організацій у період демократичної революції свідчать про поглиблення процесів національного руху й підтримку Центральної Ради. Обґрунтовано, що український рух на Волині сприяв підвищенню рівня національної свідомості українців, посів значне місце у суспільно-політичному житті Волині й був важливою передумовою державотворчого процесу доби українських національно-визвольних змагань 1917–1920 рр.

Ключові слова: український національний рух, Волинь, Центральна Рада, Волинська Українська Рада.

Лютнева революція 1917 р. започаткувала добу утвердження демократичного ладу. Падіння російського самодержавства – свідчення настання значних суспільно-політичних змін, головний імпульс для розгортання революційних перетворень у країні. Відповідні зрушення були притаманні й регіонам України, зокрема й Волині. Постійною складовою цього процесу була зростаюча суспільно-політична активність українських партій, організацій у краї.

Метою пропонованої статті є дослідження процесу розгортання українського національного руху та становлення українських національних організацій на Волині від подій Лютневої революції. Водночас автор намагався проаналізувати виникнення українських політичних, громадських організацій у краї, з'ясувати їхню позицію у створенні органів нової влади та міру впливу на політичне життя регіону, що становить інтерес для дослідження політичної складової українського національного руху.

Порушувана проблема становлення українського руху на Волині від подій Лютневої революції тією чи іншою мірою була предметом дослідження науковців, однак не здобула належного висвітлення в радянській історичній літературі [1-4], оскільки ці публікації однобічно й тенденційно розглядають суспільно-політичні зміни періоду весни – початку літа 1917 р. крізь призму діяльності більшовиків, які на той час не були впливовим політичним угрупованням. У працях українських та зарубіжних істориків окреслені події майже не висвітлювалися, за винятком відомої

праці Д. Дорошенка [5], де подано фрагментарні відомості про організаційне становлення українського руху на Волині.

Фактично не приділяли цій темі належної уваги й сучасні українські історики. В узагальнюючих працях з історії українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. [6], дослідженнях доби Центральної Ради [7], українського національного руху 1917 р. [8] тема організаційного оформлення національного руху в краї розкрито досить слабо. У переважній більшості краєзнавчих розвідок з історії Волині дослідники фокусували увагу на подіях революційно-демократичних перетворень у регіоні [9-14]. Власне опис процесу розгортання українського руху у даний період є стислим і не дає змоги повною мірою висвітлити його перебіг. Таким чином, спираючись на доробок попередників, використовуючи документи архівосховищ Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Житомирської області, повідомлення тогочасної преси, ми спробували реконструювати перебіг організаційного оформлення українського руху на Волині в березні – червні 1917 р.

Ініціативою формування нової влади на місцях володіли громадські організації, оскільки політичні партії були захоплені революцією зненацька (на Волині значні позиції займали загальноросійські політичні партії та організації (меншовиків, есерів, кадетів, більшовиків), українські (есерів, соціал-демократів, федералістів-автономістів), єврейські, польські [11, с.100]). У Житомирі, на початку березня, відбулося засідання представників громадських організацій міста. 4 березня було створено комітет громадських організацій. 7 березня 1917 р. у Житомирі створюються губернські виконавчі органи. Губернським комісаром було обрано члена Союзу українських федералістів-автономістів Андрія В'язлова. 9 березня відбулись організаційні збори Ради робітничих депутатів Житомира, яка намагалася виявити найбільшу політичну активність й спромоглася організувати свій представницький класовий орган. Згодом установчі збори провела й Рада військових депутатів. У них переважали меншовики, російські есери, українські та єврейські партії [11, с. 100].

Процес революційних перетворень в Україні з самого початку був ознаменований наявністю національного чинника – українських національних організацій, які за короткий час після подій Лютневої революції легалізували свою діяльність та Центральної Ради. Саме вони згодом стануть визначальним чинником суспільно-політичного життя України.

Піднесення та розвиток національного руху, передусім у Києві, на початку березня 1917 р. було підтримано й на Волині. Створення Центральної Ради схвально зустріли як у Житомирі, так і в регіонах губернії. Це було сприятливою обставиною для розвитку українського національного руху. Зрештою посилення інтересу до українського руху навесні 1917 р. у містах та повітах губернії зумовлювалося наслідками праці діячів національного руху початку ХХ ст. Основну частину цього загалу становила інтелігенція, яка відігравала значну роль у розвитку українського руху. Чільними її представниками виступили як давні учасники, так і нові прихильники українського відродження.

Особливу роль у поширенні ідей національного відродження серед українських діячів цього напрямку відігравав уже згадуваний провідник інтересів українства в краї Василь Григорович Кравченко. На початку 1917 р., повернувшись із заслання до Житомира, він узявся до налагоджування діяльності українських організацій, став одним з ініціаторів проведення I та II селянських з'їздів Волині, відновив зв'язки з керівництвом ТУПу [15, с. 53]. За сприянням В. Кравченка створюється житомирський осередок ТУПу, який став однією з найбільш діяльних українських політичних організацій у губернії. На збори ТУПу (Київ, 25–26 березня) від Волині було делеговано Самійла Підгірського [9, с. 4], активного учасника національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Деякий час він очолював Українську Парламентську Репрезентацію в Польському сеймі в часи другої Речі Посполитої. У Луцьку з початком 1917 р. діяв Павло Голубович – відомий учасник українських

національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. Член Союзу українських федералістів-автономістів Андрій В'язлов¹ займав посаду губернського комісара. Згодом українську еліту, яка очолила національно-визвольний рух, поповнили відомі в Україні уродженці Волині Ф. Штейнгель, І. Фещенко-Чопівський, В. Садовський, Д. Ісаєвич та інші.

Розвиток національного руху в краї показав його органічну єдність із центром українського відродження – Києвом і керівним органом українського відродження – Центральною Радою. Власне сама Центральна Рада в період свого становлення (початок березня 1917 року) позиціонувала себе на зразок ради об'єднаних українських громадсько-політичних сил для представництва українських інтересів у міських органах влади, міському самоуправлінні Києва. На думку історика В. Верстюка, у зазначений час це була інституція, "яка ще не усвідомила й не виявляла свою історичну місію, а її фундатори навіть не підозрювали, яку роль доведеться відіграти їх творінню через два-три місяці" [7, с. 39].

Вироблення загальної позиції та організація різноманітних за формою українських осередків їх спрямування в єдине русло було характерною рисою суспільного життя на Волині на початку революційних подій. Так, ще до рішення другої сесії Центральної Ради 22–23 квітня 1917 р. про організацію місцевих губернських, повітових і міських українських рад задля "оборони національно-політичних прав українського народу і переведення в життя постанов щодо того Національних З'їздів і постанов Української Центральної Ради" [16, арк. 3] у Житомирі на початку квітня була утворена та розгорнула свою діяльність Волинська Українська Рада.

Головну роль у ній відіграли українські есери та соціалісти-федералісти. На чолі Волинської Ради, яка підтримувала Центральну Раду, стояв соціаліст-федераліст, член Центральної Ради С. Підгірський [11, с. 100].

Цей представницький орган ставив завдання – згуртувати прибічників українства, головним чином представників українських політичних партій. Волинська Українська Рада стала репрезентантом політичних інтересів, здебільшого українських соціалістичних партій.

Вона делегувала своїх представників до різних суспільно-політичних організацій та державних установ. Так, приміром, до об'єднаних громадських організацій Волині увійшов Амвросій Багриновський [7, арк. 556]. До Центральної Ради – Борис Козубський², Самійло Підгірський, Михайло Черкавський [12, с. 255].

21 квітня 1917 р. Волинська Українська Рада організувала віче, на якому виступали з промовами представники різних напрямків української політичної думки [18, 5 апреля]. Одним із наслідків зібрання стало заснування друкованого органу – часопису "Громадянин". У першому номері від 5 травня 1917 р. у вступній статті визначено політичний напрямок як редакційного колективу, так і засновників: "В сей час і свій голос підносимо. З першим Українським часописом на Волині на люде виходимо ... На всьому просторі землі Української державним господарем є народ Український. Воля Українського народу повинна виявлятися в Українському Сеймові (Думі), вибраному з усієї людності України на підставах вселюдного, рівного, потаємного й просто голосування ... Отже, вимагаємо повної національно-територіальної Автономії України ... Всяким способом єднання та гуртування нашого народу та нашої освіченої громади й особливо Селянським Спілкам (союзам), яко

¹ Андрій Григорович В'язлов (1862–1919) – громадсько-політичний діяч, юрист. Член української фракції в І Державній Думі та Союзу автономістів, кадет. Член київської "Просвіти", від березня 1917 р. – Волинський губернський комісар. У березні-квітні 1917 р. – член тимчасового ЦК Союзу автономістів-федералістів, з червня 1917 р. – член УПСФ.

² Борис Козубський – житомир'янин, член Центральної Ради, у 1922 р. обраний послом до польського сейму від Волині, входив до складу Центрального комітету Українського національного демократичного об'єднання.

способу гуртуванню селян, будемо пильну увагу присвячувати" [19, 5 травня]. Вимоги українців мали повну солідарність продемонстровану поляками Житомира, які проводили маніфестацію під гаслами "За нашу і вашу свободу" [20, с. 120].

Виникнення українських організацій простежується в регіонах Волині. У березні 1917 р. у Луцьку виникла Рада громадських організацій, яка заявила про свою підтримку Тимчасового уряду та визнання Центральної Ради. Дещо згодом Луцька рада солдатських, робітничих і селянських депутатів провела установчі збори (відбулися 11 червня). Більшість місць у ній отримали українські есери та представники російської демократії [13, с. 62]. Водночас утворилася Луцька українська громада. Ініціаторами її створення були місцеві педагоги, серед яких і чільний діяч місцевої української громади Павло Голубович [21, с. 76].

21 квітня було проведено її загальні збори, прийнято статут. Статут зазначав, що "Луцька українська Громада ставить своєю метою з'єднання всіх вірних синів України на добро як матері України, так і всієї Держави Російської взагалі", а також "ширення просвіти серед темного народу". Щодо державного устрою України зазначено таке: "Членом Громади може бути всяка людина української національності, яка визнає, що найкращою формою майбутнього ладу Російської держави є федеративно-демократична республіка з широкою автономією для України" [22, с. 605]. Луцька українська громада стала організацією політично-громадського характеру, української національно-політичної думки на Західній Волині.

Громада одразу розпочала здійснювати заходи для реалізації своїх програмних положень. Уже на згаданому зібранні громада "ухвалила заснувати в Луцьку Українську народну школу" [23, 26 квітня]. 30 квітня громадою була організована українська маніфестація, яка проходила під гаслами автономії України у федеративно-демократичній російській республіці. Серед маніфестантів, окрім міщан, були українці-військові. До присутніх на мітингу звернулися члени Луцької громади, представники Центральної Ради та голова чеської національної організації із закликами до єднання та національного пробудження. Серед низки заходів на мітингу була відправлення панахиди по Т. Шевченку, збір коштів, продаж українських книжок, газет на фонд майбутньої Луцької української школи для дітей і дорослих [23, 9 травня].

Подібна акція відбулася на початку травня в Новограді-Волинському. Вона мала етнографічний характер [24, с. 259]. Під час маніфестації за участі міщан, делегацій від сіл повіту у виступі до присутніх голова повітової ради Коляда-Коленда зорієнтував загал до боротьби за волю України [23, 14 травня]. У цей же час у Рівному також організувалася українська громада [23, 21 травня]. Вона в умовах, де владні структури прагнули залишити без змін стару консервативну російсько-бюрократичну систему, намагалася вплинути на позицію місцевої влади. У місті активізується діяльність українських та російських есерів, поступово зростає місцевий осередок РСДРП [25, с. 98]. На початку березня 1917 р. у місті наростала конфронтація між управою та радою робітничих і солдатських депутатів. Раду не визнавало керівництво Особливої армії [10, с. 13], що ускладнювало становище міста, зокрема, було чинником навмисної перепони в діяльності місцевої української громади.

Пожвавлення українського руху спостерігалось і в інших регіонах Волині. Батьківський комітет при Володимир-Волинській школі імені Тараса Шевченка весною 1917 р. утворив об'єднання – українську "Громада". Діяльність "Громади" виходила далеко за рамки шкільної справи – займалася громадською діяльністю, розповсюдженням літератури, організацією національних свят. Чималих зусиль доклали громадівці до реорганізації міського самоуправління, створення української адміністрації. Члени Володимир-Волинської "Громади" сприяли збільшенню української частини гарнізону, формуванню з полонених австрійських таборів першої української дивізії [26, с. 289]. Громадський комітет Острога звернувся до сільського

населення з українською відозвою – поінформувавши про хід подій національної революції [23, 31 березня].

У цей період головною увагою з'їздів ТУП, УРДП, УСДРП, УПСР стало питання про характер майбутньої автономії та принципи її розбудови [8, с. 68]. Таким чином, українські політичні партії, громадські організації, товариства визначились із пріоритетним напрямком своїх домагань – автономія України у складі федеративної Росії. Пропаганда цих принципів посіла чільне місце в їхніх програмних положеннях, що, власне, політизувало та ідейно сформувало український рух, позбавляючи його ознак стихійності.

Як зазначає Д. Дорошенко, успіхи українського національного руху в перший місяць революції підбадьорили керманчів українства в центрі. Задля поширення авторитету Центральної Ради та надання їй більшої політичної ваги Рада вирішила скликати український національний конгрес, щоб "виробити та затвердити основні лінії української політики й надати Центральній Раді від себе права керуючого органу" [5, с. 60]. На з'їзд запрошено всі українські політичні, культурні, професійні, територіальні та інші організації, прихильні до національно-територіальної автономії України.

Всеукраїнський національний конгрес у місті Києві (6–8 квітня 1917 р.) мав організаційно оформити та узгодити спільну загальнонаціональну платформу. На конгрес від українських громад Волині, прихильників вищезазначеного курсу, було делеговано близько 40 представників. Серед них був В. Г. Кравченко, який активно працював на з'їзді, висловлювався за цілковиту підтримку позиції М. Грушевського щодо автономії України [15, с. 54]. До складу Центральної Ради за рішенням конгресу було включено представників Волині: П. Колесника, П. Касьяненка, О. Головка, Б. Козубського [5, с. 69].

Український національний конгрес привітала низка організацій, установ Волині, зокрема з Житомира, Новоград-Волинського, Рівного, Корця та з інших куточків Волині [14, с. 57]. Таким чином, національний конгрес суттєво вплинув на українські політичні сили, ставши дороговказом до масових політичних акцій та національної консолідації.

Наслідком рішень національного конгресу стало проведення губернських українських з'їздів та участь представників Волині на різноманітних організаційних зібраннях українців. 4–5 квітня в Києві відбулася Всеукраїнська конференція УСДРП. У ній також узяли участь представники з Волині (УСДРП діяла в містах і селах із підприємствами дрібної та харчової промисловості, головно цукрової, і її організації активно діяли в Новограді-Волинському, Житомирі [27, с. 66]). Делегати конференції ухвалили визнати автономію України як головне завдання для українського пролетаріату, а Тимчасовий уряд підтримувати доти, доки він буде проводити домагання революційних мас, Центральну Раду визнали "міжпартійним українським об'єднаним комітетом" [28, с. 114].

Організаційна робота українців на місцях і далі тривала. Діячі українського національного руху в низці повітів Волині посилити свій вплив на селянство, гуртуючись навколо кооперативних організацій [1, с. 30]. Партійні осередки УПСР спочатку були організовані в східних повітах і Новоград-Волинському, згодом – у Луцькому, Рівненському [27, с. 66]. У міській думі Луцька другою за кількісним показником стала "Селянська спілка", яка перебувала під впливом українських есерів. Наприкінці весни розпочала діяльність українська громада, українська гарнізонна рада солдатських та офіцерських депутатів [13, с. 62].

У травні 1917 р. утворився Ківерцівський український гурток "Єднання". Його статут передбачав: "2) гурток має об'єднати і гуртувати народні українські сили всяких політико-економічних напрямків під прапором Автономії України; 5) Гурток має бути осередком українського політичного життя. Має вести кристалізацію політично-соціальну та культурну мас, для чого має право засновувати читальні, кооперативи, уряджувати лекції, відчитати, театральні вистави, видавати книжки,

часописи, улаштувати прогулянки, концерти і т. ін.; 11). У раду гуртка обов'язково входять представники від селянства, робітництва, війська, духовенства, учнів і інших груп" [29, арк. 3-3 зв.]. У Новограді-Волинському 25 травня відбулися збори місцевої організації УСДРП (вона мала значний вплив на населення міста), на яких постановили домагатися національно-територіальної автономії України та організувати українську селянську спілку в повіті [24, с. 260].

На 10-12 травня Волинська Українська Рада намітила скликати з'їзд делегатів усіх українських організацій Волині. На з'їзд отримали право послати своїх представників осередки "Просвіти", громади, ради, гуртки, селянські спілки (українську "Селянську спілку" на Волині було організовано протягом березня-квітня 1917 р. [4, с. 67]), кооперативи, волосні виконавчі комітети, Союз кооперативів, військові організації та ін. [19, 5 травня]. Волинською Українською Радою було заплановано широкий порядок денний роботи з'їзду.

Український організаційний з'їзд відбувся за участю представників від українських суспільно-економічних організацій та установ. З'їзд відкрив привітним словом голова Волинської Української Ради С. Підгірський, який головував упродовж усієї роботи з'їзду. У виступі він звернувся до історії боротьби українського народу за свою державність часів Речі Посполитої та Російської імперії і "закликав до гуртування й будування щастя і волі народної" [19, 4 липня]. З привітанням виступили представники Української Центральної Ради, Української Громади м. Житомира, Рівненської та Луцької Громади, товариства "Волинська Просвіта", філії товариства Українського Військового Клубу ім. гетьмана Павла Полуботка, від 1-го Українського військового з'їзду, від чехів та ін.

Значну увагу делегати з'їзду звернули на організаційну роботу в регіонах Волині. Вони ознайомились із процесом виникнення українських організацій від початку революції, а також відновленням діяльності дореволюційних українських структур.

Делегати з'їзду висловили свою прихильність до столичного проводу українського руху, привітавши професора Грушевського, оголосивши свою підтримку Центральній Раді, полку імені гетьмана Богдана Хмельницького. Було прийнято постанову, у якій з'їзд "Вітає Українську Центральну Раду; визнає її за Тимчасовий Український Уряд і висловлює їй своє довір'я. До постанов Українського Конгресу З'їзд приєднується" [19, 4 липня]. У руслі постанов Українського Конгресу було зорієнтовано організацію та діяльність Волинської Української Ради.

Окремою ухвалою стала постанова про скликання селянського з'їзду на Волині [19, 4 липня]. На з'їзді, окрім реорганізації земства в Народну Раду (в контексті його демократизації) й заснування україномовного місцевого органу-часопису (для розповсюдження в сільській місцевості Волині), було обрано 4 представників до Центральної Ради: Підгірського, Кухаренка, Дмиша і Драчука. Також змінено схему представництва до Волинської Української Ради: по 2 представники від партій, гуртків і товариств, від українців військових частин, від селян із кожного повіту [19, 4 липня].

Щодо українізації армії з'їзд приєднував "свій голос до постанов українців-вояків, що твердо виявили на першому Українському Військовому З'їзді в Києві, і вважає конче потрібним, щоб з запасних тилових частей негайно складались окремі українські полки, які мають стояти на Україні. На фронті українізацію армії, – наголосив з'їзд, – треба переводити поволі без шкоди боєздатності армії" [19, 4 липня].

Причетність до реорганізації земства мав В. Г. Кравченко. Він, зокрема, зустрічався з Борисом Мартосом й обговорював процес демократизації та реформування установи [15, с. 54]. Мартос був знайомий зі станом справ цієї проблеми на Волині, де сам працював у земстві від 1910 р. і сприяв розвитку української кооперації в губернії.

На з'їзді були присутні близько 300 представників-делегатів з різних місць Волині. Найбільше було представників із повітів, де наявна попередня організаційна

робота різних українських культурно-просвітних і суспільно-економічних товариств. Значний відсоток делегатів з'їзду становили селяни.

Разом із крайовими національними з'їздами українське питання було постійною складовою низки різнорівневих з'їздів. Значною мірою позиція українства щодо автономії та федералізації отримала прихильність волинського селянства. Губернський селянський з'їзд відбувся дещо пізніше, ніж у таких регіонах Київщини, Катеринославщини, Поділля та ін. Його намітили провести 21–24 травня в Житомирі [30, 15 мая]. Усього на з'їзд, скликаний Волинською Українською Радою, прибули понад 700 виборних від усіх волостей. З'їзд відкрив голова Волинської Української Ради Самійло Підгірський.

Під час з'їзду було проведено українську маніфестацію. Делегати спільно з військовими та цивільним громадянством улаштували мітинг на підтримку домагань українства. Серед низки ухвал у дусі зазначеної вище політичної платформи з'їзд постановив перетворити Російську державу в однопалатну республіку без президента, де кожна народність у межах республіки повинна мати широку автономію. Наступним рішенням була вимога широкої національно-територіальної автономії України й забезпечення повних прав національних меншин [30, 15 мая]. На з'їзді було утворено "Раду селянських виборних", до якої увійшли в значній кількості національно свідомі представники інтелігенції та селянства [4, с. 82].

Після губернського Селянського з'їзду відбувся Український Селянський з'їзд 28 травня – 2 червня 1917 р. у м. Києві, на якому була присутня волинська делегація. З'їзд провів вибори членів Центрального Комітету Селянської Спілки, який мав бути виконавчим органом Ради Селянських Депутатів. Ця Рада усім складом, разом із комітетом, мала ввійти до складу Центральної Ради як представництво організованого українського селянства. Від Волинської губернії були представлені делегати в Раді селянських депутатів [5, с. 78].

Українські есери мали значний вплив на прийняття рішень селянських з'їздів на Волині. Свій вплив серед селянства вони проводили через мережу товариств "Селянської Спілки", різні кооперативні організації. В основному тактика УПСР зводилася до усної агітації. Однак задля пропагування партійних ідей для праці в повітах створювалися комісії: пропагандистська, агітаційна, мітингова, видавничча, музично-артистична. Комісії мали тісні зв'язки з різними українськими клубами, місцевими організаціями "Просвіт" [27, с. 67-68].

Загальне зацікавлення українськими справами проявилось у зростанні інтересу військових до національного відродження. 27–30 березня 1917 р. у Луцьку пройшов перший з'їзд представників військових частин армії, на якому солдати-українці висловили намір боротися за самостійність України [31, с. 266]. У прифронтовій зоні в Кременці в квітні 1917 р. було заплановане спільне зібрання вояків-українців і цивільних. Серед низки обговорюваних питань були об'єднання українського народу й отримання повної автономії [18, 2 апреля]. "Волян" у травні надрукувала відкритий лист від солдатів до українців Волині. У ньому, зокрема, висловлювалася потреба для солдатів надсилати "книги та брошури політичного змісту, але тільки на українській мові ... також книг із красного писемства" [8, 3 мая]. Мотивом придбання відповідної літератури для вояків була ретельна підготовка до "установчих зборів та взяти якомога більшу участь на виборах своїх послів" [8, 3 мая].

У травні в Житомирі було зареєстровано філію Українського військового клубу ім. П. Полуботка. Українізацію 4-го запасного полку дислокованого в Житомирі проводили члени філії. Активними учасниками українізації військових формувань на Волині були Володимир Ластівченко та Юрій Артюшенко. З їхньої ініціативи було організовану Першу українську сотню Волині із військових-українців чисельністю 350 вояків [10, с. 12-13].

15 травня 1917 р. в Острозі відбулося засідання військових-українців 36-ї бригади запасного пішого полку. Після поінформування про різноманітні українські

з'їзди було організовано філію військового клубу ім. П. Полуботка. Полуботківці вирішили улаштувати свято Національного Фонду та об'єднати свої зусилля з іншими українськими організаціями [23, 27 травня].

Водночас військове командування неприхильно ставилося до українізації військових частин. Було чимало спроб зірвати процес українізації армії, створювалися перепони в діяльності ініціативних осередків вояків. Попри це, утворення українізованих частин тривало, а ухвали щодо українізації армії, які були зафіксовані в рішеннях різнорівневих з'їздів Волині свідчать, що цьому процесу приділяли значну увагу й відповідно підкреслювалася важливість такого чинника для поглиблення українського національного руху в краї й зміцнення позицій місцевого українства.

Загалом період весни – початку літа 1917 р. ознаменувався проведенням різноманітних українських з'їздів на Волині та утворенням філій українських організацій. Травень – початок червня 1917 р. характеризується для українського руху подальшим зміцненням його соціальних та політичних підвалин за рахунок залучення до нього різних верств населення через новостворені губернські, повітові, міські українські ради, розширення мережі товариства "Просвіта".

Отже, перебіг подій національної революції в краї показав, по-перше, його інтегрованість у процес загальноукраїнського руху, адже в Україні більшість населення революцію зустріла з ентузіазмом, а процес установа нові влади відбувався мирно, тією чи іншою мірою повторюючи події в Києві. По-друге, місцеві особливості реалізації домагань українства.

Другий фактор ознаменувався великою активністю українського руху, насамперед у містах. Українська інтелігенція продовжувала консолідовувати прихильників відродження України навколо різноманітних організацій, установ, гуртків національного характеру, окресливши цілі та домагання українства, а також схему їх реалізації. Ще однією характерною рисою цього періоду є стихійність перебігу національного руху. Водночас його політична платформа досить швидко стала на позиції національно-територіальної автономії України. Від весни 1917 р. розвиток національного руху проходив саме в такому руслі політичних цілей. Для подальших наукових пошуків значний інтерес становить дослідження поглиблення політичної складової українського національного руху на Волині в період розгортання державотворчої діяльності Центральної Ради від літа 1917 р. до проголошення Української Народної Республіки за III Універсалом у листопаді 1917 р.

Список використаних джерел та літератури

1. Дециньський Л. Є. Великий Жовтень на Волині / Л. Є. Дециньський. – Львів: Вища школа. Видавництво при ЛДУ, 1977. – 184 с.
2. Історія Волині. З найдавніших часів до наших днів / [відп. ред. О. Г. Михайлюк]. – Львів: Вища школа, 1988. – 238 с.
3. Кичий І. Борьба за власть Советов на Правобережной Украине / Иван Васильевич Кичий. – Львов : Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1986. – 151 с.
4. Огарін Д. 1917 рік на Волині: дис... канд. іст. наук / Д. Огарін. – Київ, 1964. – 258 с.
5. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917–1923: в 2-х т.: [документально-наукове видання] / Дмитро Іванович Дорошенко / [упоряд. К. Ю. Галушко]. – К.: Темпора, 2002. – Т.1: Доба Центральної Ради. – 320 с.
6. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / Олександр Сергійович Рубльов, Олександр Петрович Реєнт // Україна крізь віки : в 15 т. / [ред. В. А. Смолій]. – К. : НАН України, ін-т історії України, 1998. – Т. 10. – К. : Альтернативи, 1999. – 320 с.
7. Верстюк В. Ф. Українська Центральна Рада: період становлення / В. Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 23–46.

8. Верстюк В. Український національно-визвольний рух (березень–листопад 1917 р.) / В. Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 63-81.
9. Блашкевич С. Українська національно-демократична революція на Волині / С. Е. Блашкевич, Р. Ю. Кондратюк // Українська національна ідея: історія і сучасність: наук. збірник / [відп. ред. М. Костриця]. – Житомир: Журфонд, 1997. – С. 3-5.
10. Власюк О.В., Цятко В.М. Волинь в добу Центральної Ради (1917–1918) \ В. Цятко. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 96 с.
11. Іващенко О. М. Житомирщина шляхами історії: краєзнавчі розвідки / О. М. Іващенко, Ю. М. Поліщук. – Житомир: "Полісся", 1997. – 146 с.
12. Костриця М. Ю. Житомир: підручна книга з краєзнавства / Микола Юхимович Костриця, Руслан Юрійович Кондратюк. – Житомир: Косенко, 2006. – 464 с.
13. Михайлюк О. Г. Історія Луцька / О. Г. Михайлюк, І. В. Кічий. – Львів: Світ, 1991. – 190 с.
14. Хміль І. В. На шляху відродження української державності (Український національний конгрес – з'їзд 6-8 квітня 1917 р.) / І. В. Хміль // Історичні зошити. – К.: Інститут історії України АН України, 1994. – 62 с.
15. Лобода Т. М. Василь Кравченко. Громадська, наукова та просвітницька діяльність / Тетяна Михайлівна Лобода. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 238 с.
16. ЦДАВО України, Ф. 2581, оп. 3, спр. 2, 3 арк.
17. Держархів Житомирської обл., ф. Р-405, оп. 1, спр. 1, 567 арк.
18. Волинь. – 1917 г.
19. Громадянин. – 1917 р.
20. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті: [монографія] / Олег Ярославович Калакура. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007. – 508 с.
21. П'ясецький В. Павло Голубович – український громадський діяч на Західній Волині в 1917–1920 роках / Вольдемар П'ясецький // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край: матеріали ІХ наук. іст. край. міжнар. конференції, (Луцьк, 20-23 січня 1998 р.). – Луцьк, 1998. – С. 76-77.
22. Власовський І. "Луцька Просвіта" (10 літ просвітянської праці 1918–1928). Уривки / І. Власовський / "Роде наш красний... Волинь у долях краян і людських документах". – Луцьк: "Вежа", 1996. – Т. 3. – С. 605.
23. Нова Рада. – 1917 р.
24. Ваховський В. С. Новоград-Волинський 1917-го року / В. С. Ваховський, Л. Г. Коган // Історія міст і сіл Великої Волині / [ред. М. Костриця]. – Житомир: М.А.К., 2002. – Ч. 1. – С. 258-261.
25. Поліщук Я. Рівне: Мандрівка крізь віки: нариси історії міста / Ярослав Поліщук. – Рівне, 1998. – 195 с.
26. Гуцалюк І. Культурно-освітні процеси на території Західної Волині доби Української Центральної Ради / Інна Гуцалюк // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край. Матеріали ХХVII Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції присвяченої 1020-ій річниці від першої писемної згадки про Володимир та 110-річчю від дня народження О. Цинкаловського, м. Володимир-Волинський, (Луцьк, 22 лютого 2008 р.). – Луцьк, 2008. – С. 288-290.
27. Любовець О. М. Ідейно-політичні процеси в українських партіях у контексті альтернатив революційної доби (1917–1920 рр.): дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Любовець Олена Миколаївна. – Київ, 2006. – 496 с.
28. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914–1920) / В. Литвин. – К.: "Альтернативи", 2003. – 488 с.

29. Держархів Житомирської обл., ф. 329, оп. 146, спр. 1, 1 арк.

30. Волинские народные известия. – 1917 г.

31. Гуртовий Г. О. Волинь – край козацький. Історико-краєзнавчі нариси / Григорій Олександрович Гуртовий – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 352 с.

SUMMARY

Development of the Ukrainian movement after February, 1917 when in the conditions of heavy social and economic conditions there was a rallying of Ukrainians is considered, attempts of an Ukrainization of authorities, armies, which took place on Volyn were carried out. Forms and methods of activity of the Ukrainian organisations in a democratic revolution testify to deepening of processes of national movement and support Central Rada. It is proved that the Ukrainian movement on Volyn promoted increase of level of national consciousness of Ukrainians, occupied an important place in a political life of Volyn and there were the important precondition in the state formation process of the period of the Ukrainian national-liberation competitions 1917-1920.

Key words: *Ukrainian national movement, Volyn, Central Rada, Volyn Ukrainian Rada.*

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен процесс развития украинского движения после февраля 1917 г., когда в условиях тяжелой социальной и экономической обстановки проходило объединение украинцев, осуществлялись попытки украинизации органов власти, армии, что проявилось на Волини. Формы и методы деятельности украинских организаций в период демократической революции свидетельствуют об углублении процессов национального движения и поддержку Центральной Рады. Обосновано, что украинское движение на Волини благоприятствовало повышению уровня национального сознания украинцев, занимало значительное место в общественно-политической жизни Волини и было важным предисловием государственнотворческого процесса периода национально-освободительных соревнований 1917-1920 гг.

Ключевые слова: *украинское национальное движение, Волинь, Центральная Рада, Волинская Украинская Рада.*